

Зграда „Хемпро“ на Теразијама у Београду
The Hempro Building in Terazije, Belgrade

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Зграда „Хемпро“ на Теразијама у Београду

Теразије 8

Културно добро

Детаљ главне фасаде, 2016.

Main façade detail, 2016

Пословна зграда „Хемпро“, архитектонско остварење Алексеја Бркића, подигнута је у шестој деценији двадесетог века на Теразијама бр. 8, у централној матрици трговачко-пословног дела града Београда. Простор у оквиру којег је зграда подигнута одликује богати историјски развој и карактеришу епохална дела београдске архитектонске делатности. Зграда „Хемпро“ представља једно од најранијих дела савремене архитектуре на Теразијама, она сажима тенденције и идеје модерне архитектуре и представља импулс за даљи развој ауторске архитектуре на нашем простору.

Пројекат зграде је израђен непосредно након Дубровачког саветовања, у корак са Државном штампаријом Милорада Мацуре. Док су идеје и закључци донети на саветовању још увек били свежи, Бркић увелико свој пројекат спроводи у дело. Највећи значај Првог саветовања архитеката и урбаниста Југославије, које је 1950. године одржано у Дубровнику и које је имало важну улогу у одређивању тока југословенске архитектуре, огледао се у негирању духа колективизма и у наглашеној потреби за остваривањем континуираног развоја архитектонских идеја зачетих у предратном периоду. Означен је

дефинитиван прекид са дотадашњом архитектонском делатношћу вођеном социјалистичким утицајима, промовисана је борба против анонимности у раду, долази до залагања и потребе за ауторском архитектуром наспрам обезличеног грађевинског фонда у оквиру државних установа. Архитектура се ослобађа притиска економске кризе и штедње у материјалима и простору. Из истовременог богатства материјалних средстава и са друге стране недостатка нових идеја, настала је владајућа градитељска тенденција која би се могла одредити термином *архитектура вишег стандарда*. Услед новог економског концепта и већег обима грађених објеката, она постаје оквир за будуће естетске и стилске токове. Формирањем нових пројектних организација, бироа и атељеа, долази до крајњег нестајања анонимности у пројектовању, које је схваћено као део значајног интелектуалног, културног и привредног стварања.

Зграда „Хемпро“ је позиционирана у оквиру урбаног корпуса Теразија, чији је развој започео почетком двадесетог века, када долази до развоја урбанистичке мисли и појаве критичко-теоријских радова са идејама о изградњи и уређењу Београда. Теразије данас имају улогу средишњег транзитног трга мултифункционалног карактера, који представља ризницу грађевина од високог државног значаја, стамбених зграда, установа културе, угоститељских објеката, јавних споменика и паркова. С аспекта заштите културног наслеђа Београда, та просторна културно-историјска целина представља збирку архитектонских достигнућа и дела најистакнутијих српских и југословенских архитеката. Свака од грађевина у оквиру Теразија антологијски је пример београдске архитектуре.

Локација за подизање зграде добијена је 1953. године, на Теразијама број 8, где се налазила приземница оштећена бомбардовањем. Урбанисти нису поставили одређени захтев за усклађивање фасаде зграде с фасадама суседних објеката, али је постојао услов за висину зграде и њено везивање с висином венца суседне палате „Југославија“. Са друге стране, на облик и целу конструкцију утицао је простор који се налази испод ње: на дубини од осам метара испод коте тротоара пројектован је градски саобраћајни тунел који везује Бранкову и некадашњу улицу Едварда Кардеља, данас Дечанску.

Локација одобрена за изградњу савршено је одговарала репрезентацији и потребама инвеститора, предузећа „Инвест-импорт“. Највећи број инвеститора шесте деценије двадесетог века излази из анонимности и свој углед жели јавно да презентује. Стога, лице њиховог објекта јесте јавни оглашивач снаге и прогреса. Етапе грађења су, по пројекту Алексеја Бркића, осмишљене тако да до краја 1955. године грађевински радови великим делом буду готови, а 1956. година је била предвиђена за занатске и инсталатерске радове тако да зграда буде завршена до краја исте. У изградњи објекта, прва етапа тј. период припремних радова, 1954. и 1955. година, одузео је највише времена услед израде тунела. У току изградње објекта, 1956. године дошло је до промене инвеститора; наставак градње преузело је Извршно веће НРС.

Пројектом је као носећи систем усвојен армиранобетонски скелет, док је ентеријер пројектован као функционалан канцеларијски простор у складу с потребама инвеститора. *Зид завеса* је изведен по пројектном решењу од камена, челика и стакла. Главна фасада је освежена поделом равни и асиметричним постављањем квадратног рама, којим је обухваћен сегмент pročеља у висини прва три

Општи изглед уличног фронта улице Теразије, 2016.
General view of the Terazije Street front, 2016

спрата. На овај начин створен је утисак дупле фасаде, који је додатно истакнут постављањем балкона унутар овог фасадног мотива. Зграда одликује висок ниво аутентичне архитектонске замисли који даје посебну вредност целом уличном потезу. Утиску лакоће доприносе прозорски парапети обложени стаклом. У оквиру фасадног платна, са добро ритмизираном поделом површина, постављен је мермером обложени оквир у доњем сегменту чиме се одаје утисак слике у слици. Унутар фасадног оквира истиче се балкон. Приземље је повучено иза зидног платна фасаде, док је пасажни улаз третиран репрезентативно као комуникациони и изложбени простор са витринама за излагање. Повучени последњи спрат решен у виду закошених сегмената представља ликовни израз, али и спону са завршеним спратовима суседних објеката. Ликовном квалитету доприноси ритмизација суперпонираних површина и контрастних волумена. Дворишна фасада је изведена у сведенијој форми с карактеристичном хоризонталном поделом континуалних низова прозорских отвора који понављају растер с уличне фасаде. Ипак, у случају дворишне

фасаде користе се бетонски парापети. Бркић се кроз спојеве различитих материјала и степенастим обликовањем поткровне равни изразио против манира шаблонске безорнаменталности дела и деперсонализованог градитељства. Обликовање фасаде чистим геометријским формама и стакленом опном, *зид завесом*, одаје утицај архитектонских идеја Миса ван дер Роае. Ипак, Бркић је на свом делу исказао личну борбу с проблемом ауторитета геометрије и истраживање могућности личног уметничког израза. Зграда „Хемпро“ је Теразијама пружила визуелни и просторни импулс, а њена савремена архитектура је успешно интерполирана у постојећу урбану матрицу без нарушавања наслеђеног градитељског корпуса.

Зграда „Хемпро“ у оквиру опуса Алексеја Бркића представља преломну тачку, пресудну за даљи рад и развој. Она представља врхунац геометризованог дела, чисте форме и облика, којим је најавио време промена на националној архитектонској сцени. Након овог објекта, уследило је најзначајније дело у оквиру Бркићеве пројектантске делатности, Зграда Социјалног осигурања у Немањиној

улици. Аутор се из сфере графизма окреће орнаментализму. Бркић Зградом „Хемпро“ започиње богат период сопствене пројектантске делатности, али истим тек отвара пут развоја на нивоу модерне архитектуре Београда почетком друге половине двадесетог века.

Посматрајући Зграду „Хемпро“ кроз призму друштвено-историјских прилика, она представља пионирско дело послератне београдске архитектуре које репрезентује промене на националној градитељској сцени. Ово значајно послератно остварење својим ликовним изразом у великој мери је допринело продору савремених архитектонских токова, док Алексеј Бркић овим делом наговештава свој оригинални ликовни манир и појаву једне нове неконвенционалне архитектуре.

ЛИТЕРАТУРА:

Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда: Мишић, Б. и стручни сарадници: Михајлов, С., Весковић, И. и Милојевић, С. (2010), Систематско истраживање: *Послератна архитектура Београда*, Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда, 19–27, Досије споменика културе „Зграда социјалног осигурања у Београду“ и Досије споменика културе „Зграда „Хемпро“ на Теразијама у Београду“.

Историјски архив Београда, ИАБ ф 87-9-957 и ИАБ ф 712-4

Борић, Т. (2004), *Теразије. Урбанистички и архитектонски развој*, Београд: Златоусти: 28–30.

Бркић, А. (1972), *Одлазак зида*, у: Српска архитектура 1900–1970, Београд: Музеј савремене уметности.

Бркић, А. (1992), *Знакови у камену: српска модерна архитектура 1930–1980*, Београд: Савез архитектата Србије.

Кадјевић, А. (2008), О соцреализму у београдској архитектури и његовим опречним тумачењима, *Наслеђе IX* (Београд): 75–88.

Ковачевић, Б. (2001), Алексеј Бркић, *Архитектура 37* (Београд).

Маневић, З. (1968), Архитектура Алексеја Бркића, *Уметност 13* (Београд): 72–83.

Маневић, З. (1972), *Новија српска архитектура*, у: Српска архитектура 1900–1970, Београд: Музеј савремене уметности: 29.

Маневић З. (1999), *Алексеј Бркић*, у: Лексикон српских архитектата 19. и 20. века, Београд, 31–32.

Митровић, М. (1975), *Новија архитектура Београда*, Београд: Југославија: 45–49.

Радовановић, Љ. (2018), Зграда „Хемпро“ у улици Теразије број 8 у Београду, *Наслеђе XIX* (Београд): 23–33.

Стојановић, Б. (1955), *О архитектонско урбанистичким пројектним организацијама Београда*: 478, у: Систематско истраживање: *Послератна архитектура Београда*, Мишић, Б. и стручни сарадници: Михајлов, С, Весковић, И. и Милојевић, С. (2010), Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда, 25.

Шегвић, Н., Маџура, М. и Марасовић Р. (1950), Прво савјетовање архитектата и урбаниста ФНРЈ у Дубровнику – Закључци Првог Савјетовања архитектата ФНРЈ о питањима урбанизма и архитектуре, одржаног у Дубровнику од 23. до 25. новембра 1950, *Урбанизам и архитектура 4* (Загреб): 4–13.

Штраус, И. (1991), *Архитектура Југославије 1954–1990*, Сарајево: Свјетлост: 23.

Општи изглед, 2016.

General view, 2016

The Hempro Building in Terazije, Belgrade

8 Terazije Square

Cultural property

Деталј кровне терасе и закошених сегмената, 2018.

Detail of the roof terrace and oblique segments, 2018

The commercial building *Hempro*, the work of architect Aleksej Brkić, was constructed in the 1960s at 8 Terazije Square, in the heart of Belgrade's commercial area. The location of the building has had a rich historical development and boasts landmark pieces of Belgrade architecture. The *Hempro* Building is one of the earliest examples of modernist architecture in Terazije, combining the trends and ideas of modern architecture and providing an impetus for a further development of artistic architecture in our country.

The building design was drawn up immediately after the Dubrovnik Symposium, in step with Milorad Macura's State Printing Office. The ideas presented and conclusions reached at the symposium were still fresh as

Brkić was implementing his design. The greatest importance of the First Symposium of architects and urban planners of Yugoslavia, held in Dubrovnik in 1950 and playing an important role in setting the course for Yugoslavian architecture, lay in rejecting the spirit of collectivism and in the pronounced need for ensuring a continued development of architectural ideas conceived of in the pre-war period. A definite break was made with the architecture of the time, driven by socialist influences, and a fight against anonymity at work was instigated. Artistic architecture was advocated and the need for it acknowledged, set against the faceless edifices of state institutions. Architecture was liberated from the pressures of the economic crisis and

Деталъ главне фасаде, 2018.
Main façade detail, 2018

austerity with space and materials. From the simultaneous richness of the material resources and the lack of new ideas was born the ruling construction trend which could be termed the *higher standard architecture*. As a result of the new economic concept and the greater number of structures built, this architecture became a framework for the future aesthetic and stylistic developments. The formation of new design organizations, bureaus, and ateliers, design anonymity disappeared, and the designing itself was seen as part of the important intellectual, cultural, and economic creativity.

The *Hempro* Building is located in the urban area of Terazije, whose development started in the early 20th century, when urban planning was developing and critically oriented theoretical works appeared containing ideas on the planning and construction of Belgrade. Today, Terazije is the central transit square of a multifunctional character, a treasure trove of highly significant state edifices, apartment buildings, cultural institutions, food and beverage facilities, public monuments, and parks. In terms of the protection and preservation of cultural heritage of Belgrade, this spatial cultural and historical whole is a collection of architectural achievements and works of the best-known Serbian and Yugoslavian architects. Each and every building in Terazije is a landmark of Belgrade architecture.

The building location was obtained in 1953, at 8 Terazije Square, where there was a ground level building damaged in bombing. The urban planners did not specify any requirements regarding harmonizing the building facing with the façades of the adjoining structures, but there was a requirement about the height of the building and its connections with the cornice on the adjoining Palace Yugoslavia. On the other hand, the space underneath it commanded its shape and structure – some eight meters below the pavement, a city-wide traffic tunnel was planned to be built, connecting Brankova Street and the former Edvarda Kardelja Street (present-day Dečanska Street).

The approved location was a perfect match for the projected image and needs of the investor – the *Invest-Import Company*. A large majority of investors stepped out of anonymity in the 1960s, wishing to present their reputation publicly. This is why the face of their buildings was the public advertisement of their power and progress. According to the design by architect Aleksej Brkić, the construction in several stages was to be over by the end of 1955, and craft and installation works, as well as the building, by the end of 1956. In the construction of the building, stage one – i.e. the preliminary works in 1954 and 1955 – took up most of the time due to the construction of the tunnel. In

Изглед дворешне фасаде, 2018.
Courtyard façade detail, 2018

1956, as the structure was built, the investor changed – the Executive Council of the People's Republic of Serbia took over the project.

The design envisaged the reinforced concrete frame as the main support, while the interior was designed as a functional office space in line with the needs of the investor. The *curtain wall* was made from stone, steel, and glass according to the design. The main façade was modified by plane division and an asymmetrical placement of the square frame, which encompasses a segment of the frontage at the height of the first three floors. In this way an impression of a double façade was created, further underscored by positioning the balcony within this façade motif. The building bears the marks of a strong and authentic architectural conception, which instils additional value into the entire street section. An impression of lightness is reinforced by the window parapets covered in glass. The façade with rhythmic surface divisions has a marble-covered frame in the lower section, which creates a picture-within-a-picture illusion. The façade features the prominent balcony. The ground floor is retracted behind the façade wall, while the arcade entrance is given emphasis as a communication and exhibition space, with showcases. The retracted top floor is realized as oblique segments and represents a visual

expression but also a link to the completed floors of adjoining buildings. The visual quality is enhanced by a rhythmic succession of superposed surfaces and contrasting volumes. The courtyard facing is more minimalist in form, with a characteristic horizontal division of continual arrays of window openings which repeat the raster of the street-facing façade. However, concrete parapets are used for the courtyard façade. Through the combinations of different materials and the graded shape of the loft plane, Brkić spoke against the mannerism of the stereotyped lack of ornaments and depersonalized architecture. Shaping the façade using pure geometric forms and a glass covering – *the curtain wall* – reveals the influence of the architectural ideas of Mies van der Rohe. Still, Brkić expressed in his work a personal struggle with the problem of the authority of geometry and engaged in exploring the possibilities of a personal artistic expression. The *Hempro* Building has lent Terazije a visual and spatial momentum, and its modern architecture has been interpolated successfully into the existing urban matrix without disrupting the inherited architectural corpus.

The *Hempro* Building was a watershed moment in the *oeuvre* of Aleksej Brkić, crucial for his future work and development. It represents the peak of the geometric artwork, with a pure form and shape, and heralded a time of

change at the national architectural scene. This work was followed by the most important architectural design by Brkić – the Social Security Building in Nemanjina Street, where Brkić moved from graphism to ornamentalism. The Hempro Building marked the beginning of a prolific period in Brkić's architectural activities, while at the same time opening up the road to the development of modern architecture of Belgrade in the mid-20th century.

Seen in terms of its socio-historical context, the *Hempro* Building represents a pioneering work of the post-war Belgrade architecture, indicating the changes at the national architectural scene. This important post-war work of art helped introduce modern architectural practices by its visual style, as well as heralding Brkić's original approach to the visual and a new, unconventional architecture.

REFERENCES:

- Mišić, B. and the team of experts: Mihajlov, S., Vesković, I. and Milojević, S. (2010), Sistematsko istraživanje: *Posleratna arhitektura Beograda*, documents of the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 19–27, cultural monument files – Social Security Building in Belgrade and The Hempro Building in Terazije, Belgrade. The Historical Archive of Belgrade, IAB f 87-9-957 and IAB f 712-4
- Borić, T. (2004), *Terazije. Urbanistički i arhitektonski razvoj*, Beograd: Zlatousti: 28–30.
- Brkić, A. (1972), *Odlazak zida*, In: *Srpska arhitektura 1900–1970*, Beograd: Muzej savremene umetnosti.
- Brkić, A. (1992), *Znakovi u kamenu: srpska moderna arhitektura 1930–1980*, Beograd: Savez arhitekata Srbije.
- Kadijević, A. (2008), O socrealizmu u beogradskoj arhitekturi i njegovim oprečnim tumačenjima, *Nasleđe IX* (Beograd): 75–88.
- Kovačević, B. (2001), Aleksej Brkić, *Arhitektura 37* (Beograd).
- Manević, Z. (1968), Arhitektura Alekseja Brkića, *Umetnost 13* (Beograd): 72–83.
- Manević, Z. (1972), *Novija srpska arhitektura*, In: *Srpska arhitektura 1900–1970*, Beograd: Muzej savremene umetnosti: 29.
- Manević Z. (1999), *Aleksej Brkić*, In: *Leksikon srpskih arhitekata 19. i 20. veka*, Beograd, 31–32.
- Mitrović, M. (1975), *Novija arhitektura Beograda*, Beograd: Jugoslavija: 45–49.
- Radovanović, Lj. (2018), Zgrada „Hempro“ u ulici Terazije broj 8 u Beogradu, *Nasleđe XIX* (Beograd): 23–33.
- Stojanović, B. (1955), *O arhitektonsko urbanističkim projektnim organizacijama Beograda: 478*, in: *Sistematsko istraživanje: Posleratna arhitektura Beograda*, Mišić, B. and the team of experts: Mihajlov, S, Vesković, I. and Milojević, S. (2010), documents of the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 25.
- Šegvić, N., Macura, M. i Marasović R. (1950), Prvo savjetovanje arhitekata i urbanista FNRJ u Dubrovniku – Zaključci Prvog Savjetovanja arhitekata FNRJ o pitanjima urbanizma i arhitekture, održanog u Dubrovniku od 23. do 25. novembra 1950, *Urbanizam i arhitektura 4* (Zagreb): 4–13.
- Štraus, I. (1991), *Arhitektura Jugoslavije 1954–1990*, Sarajevo: Svjetlost: 23.

Зграда „Хемпро“ на Теразијама у Београду

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Оливера Вучковић, директор

Аутор: Љубица Радовановић

Лектура: Језикалац - Татјана Тодоровић

Превод: Језикалац - Бојана Додић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: „Birograf comp“ d.o.o.

Београд, 2020.

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725(497.11)(036)

РАДОВАНОВИЋ, Љубица, 1991-

Зграда "Хемпро" на Теразијама = The Hempro Building in Terazije, Belgrade / [аутор Љубица Радовановић ; превод Бојана Додић ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance, 2020 (Београд : Birograf). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о ауторки преузет из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-95-0

а) Београд -- Зграда "Хемпро" на Теразијама -- Водичи

COBISS.SR-ID 18445321